

О. Дегтярєва,
аспірантка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму

ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

Постановка проблеми. Процес доказування супроводжує всю стадію досудового розслідування з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та до прийняття рішення у кримінальному провадженні. Перевірка, оцінка доказів проводиться особою, що здійснює розслідування та слідкує за тим, щоб зібрані докази лягли в основу рішення. Докази можуть мати не тільки паперову форму документів, але й електронну, що створює певні труднощі в частині їх закріплення в якості доказів. Особливу увагу необхідно приділити доказуванню на підставі електронних доказів.

Мета статті – з'ясувати роль електронних доказів у доказуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання використання електронних доказів під час здійснення досудового розслідування кримінального провадження приділялась увага науковим та практичним працівникам. При цьому, низка питань потребує більш детального розгляду з метою підтвердження актуальності тематики дослідження. До науковців, які досліджували питання доказування на підставі електронних доказів слід віднести таких, як: Д. Алєєксєєва-Працюк, А. Антонюк, П. Антонюк, К. Болгарєва, М. Гуцалюк, І. Каланча, А. Коваленко, О. Козицька, О. Метєлев, Л. Перцова-Тодорова, В. Русєцька, О. Сіренко, А. Столітній, Г. Татаренко, Д. Тата-

ренко, В. Хахановський, В. Школьніков та інших дослідників.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології зумовили постійну необхідність у передачі даних, обміном інформацією. Використання електронних пристроїв у різних сферах життя є щоденною процедурою, але і кількість правопорушень у цій сфері зростає. Оскільки дані перебувають в електронній формі, механізм їх фіксації має свої процедурні особливості, в тому числі, закріплюючи їх в якості доказів.

О. Сіренко у науковій статті «Електронні докази у кримінальному провадженні» (2019 рік) зазначає, що з розвитком інформаційних технологій, які не оминають жодну сферу життя, виникає необхідність закріпити в Кримінально-процесуальному кодексі поняття «електронні докази» [1, с. 208]. Розвиток інформаційних технологій, в свою чергу, посилює необхідність у розробці правової регламентації електронного доказування. Такий підхід до врегулювання питання електронних доказів зменшить рівень інформаційних злочинів та створить дієвий механізм документування правопорушень.

На думку В. Хахановського та М. Гуцалюк, авторів праці «Особливості використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях» (2019 рік), які підтримали позицію О. Сіренко, натеper виникає потреба в комплексному



дослідженні науково-методичного та нормативного забезпечення використання електронних доказів у кримінальних провадженнях [2, с. 14].

А. Столітній, І. Каланча у праці «Формування інституту електронних доказів у кримінальному процесі України» (2019 рік) наголошують на тому, що відсутня єдність у наукових підходах, як до визначення досліджуваного явища, так і до місця електронних доказів у системі процесуальних джерел доказів [3, с. 179]. Ми погоджуємось, що електронним доказам слід надати місце в системі доказів у кримінальному провадженні та закріпити способи використання таких доказів.

О. Козицька у роботі «Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні» (2020 рік) підтримує думку вище зазначених науковців, вказує на те, що однією з актуальних проблем, яка потребує нагального вирішення, є відсутність у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України офіційного визначення електронних доказів, а також не врегульовано порядок їх вилучення та фіксації, що зумовлює певні труднощі в практичній діяльності під час використання електронних доказів у кримінальному провадженні.

Докази у кримінальному провадженні мають певну процедуру збирання, фіксації та використання, порядок роботи з доказами прописано в законі, але електронна фіксація доказів не відображена в КПК. Тому практичні працівники (слідчі, дізнавачі, детективи, прокурори) наголошують на тому, що проводячи розслідування, потрібно за аналогією закріплювати електронні докази. Відсутність законодавчого регулювання може слугувати підставою для визнання електронних доказів недопустимими.

Слід зазначити, що доказами є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Перера-

ховані джерела доказів встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

З метою дослідження тематики електронних доказів у кримінальному провадженні необхідно звернути увагу на визначення терміну «електронні докази», встановлення їх ознак, юридичних властивостей та способів їх закріплення, використання на стадії досудового розслідування.

О. Козицька під електронними доказами розуміє цифрові об'єкти, що були засобом чи знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли електронно-цифрові сліди кримінального правопорушення, були предметом або об'єктом вчинення кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [4, с. 418–420].

О. Метелев у праці «Проблеми визначення допустимості і належності цифрових (електронних) доказів у кримінальному процесі» (2020 рік) зазначає, що електронні докази можуть використовуватися в суді, якщо вони відповідають таким принципам: допустимість цифрових доказів; справжність цифрових доказів; повнота отриманих цифрових доказів; надійність отриманих цифрових доказів; зрозумілість та правдоподібність [5, с. 234–235]. За аналогією, до доказів висувають вимоги щодо належності, допустимості, достовірності та достатності. Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму [6].

М. Гуцалюк та П. Антонюк у роботі «Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерел



доказів у кримінальному провадженні» (2020 рік) наголошують на тому, що законодавцю необхідно враховувати сутність та специфічність природи електронної інформації, що в подальшому уможливить її використання як процесуального джерела доказів в процесі доказування [7, с. 42].

Законом України «Про електронні документи та документообіг» визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути перетворений у візуальну форму. Така форма може бути перенесена на папір у формі, придатній для приймання його змісту людиною [6].

А. Коваленко у праці «Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання» (2018 рік) зазначає, що на сьогоднішній стан правового регулювання та ступінь наукової розробленості питання електронних доказів в кримінальному процесі, не відповідають вимогам практики. Одним зі способів вирішення вказаної проблеми вважає розроблення єдиного підходу до збирання, дослідження та використання електронних доказів із подальшим закріпленням в Кримінально-процесуальному кодексі України [8, с. 242].

Д. Алексеева-Працюк у науковій статті «Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування» (2018 рік) виділяє такі загальні ознаки електронних доказів: існують у нематеріальному вигляді; можуть бути створені людиною або бути результатом діяльності інформаційної системи; не можуть існувати поза межами технічного носія або каналу зв'язку; немає нерозривного зв'язку з предметним носієм; вільно переміщуються в електронній мережі; сприймати та досліджувати їх можна тільки за допомогою технічних і програмного забезпечення; потребують спеціального порядку збирання, пере-

вірки, оцінки; можуть бути переміщені на інший носій без втрати своїх характеристик; можливість дистанційного внесення змін до них та їх видалення [9, с. 252].

У свою чергу, Л. Перцова-Тодорова у науковій статті «Електронний доказ під час обшуку» (2020 рік) зазначає, що електронний носій може містити, крім інформації про злочин, інші відомості, які особа вважає за доцільне зберегти в таємниці від широкого кола осіб, тому виникає проблема забезпечення права на захист таємниці особистого життя [10, с. 243].

О. Метелев у праці «Збирання цифрової інформації як окремий спосіб отримання доказів під час кримінального провадження» (2020 рік) вказує, що на відміну від процедур вилучення речових доказів, процедура вилучення цифрових носіїв інформації під час обшуку і огляду не визначена, тому потрібно виділити в окремій слідчій дії «цифровий (електронний) огляд інформаційного середовища» і «цифрове (електронне) копіювання», з опрацюванням і визначенням єдиної спеціальної процедури [11, с. 177].

Під час проведення обшуку/огляду виникають питання, пов'язані з вилученням або копіюванням електронної інформації, яка міститься на електронних носіях. Особа, яка отримує дозвіл на проведення слідчої дії має вказати в клопотанні щодо необхідності отримання інформації. В ухвалі слідчого судді вказується в якій формі слід отримати інформацію: або вилученням електронного носія, або копіюванням даних з такого носія. Вилучена електронна інформація вказується в протоколі обшуку/огляду, а вже електронний носій слід визнати речовим доказом.

Електронна інформація та відповідний носій можуть позбутись статусу речового доказу та визнані недопустимими, якщо в ухвалі прямо не надано дозвіл на вилучення.

Г. Татаренко, К. Болгарєва, Д. Татаренко провівши аналіз міжнародної



практики у статті «Електронні документи як засіб доказування: сутність та правове регулювання» (2019 рік), зазначають, що відповідно до міжнародних документів та законодавчих актів більшості розвинутих країн світу, легалізовано поняття «електронні документи» як засіб доказування, обов'язковим реквізитом електронного документу як засобу доказування є його ідентифікаційна ознака – електронний цифровий підпис [12, с. 115].

Ідентифікація автора електронного документа здійснюється за допомогою електронного підпису. Враховуючи необхідність підписання електронних документів для державних органів, підприємств, установ та організацій для ідентифікації особи використовується електронний підпис.

А. Антонюк та В. Русецька у праці «Електронні докази в кримінальному провадженні» (2020 рік) пропонують закріпити в Кримінальному процесуальному кодексі України поняття «електронні докази як дані, що підтверджують факти, інформацію або концепцію в формі, пристосованої для обробки за допомогою комп'ютерної системи, в тому числі програми виконання комп'ютерною системою тих чи інших дій [13, с. 85].

В. Школьніков у статті «Правова основа отримання інформації з мережі інтернет у кримінальному провадженні» (2018 рік) вважає, що вироблення єдиного правильного порядку отримання інформації з мережі інтернет у кримінальному провадженні сприятиме відповідності законодавства всім вимогам, що впроваджує сучасне інформаційне суспільство [14, с. 175].

Натепер уже діють деякі положення щодо електронних джерел доказової інформації в кримінальному процесі. Зокрема, відповідно до ст. 99 КПК України до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації у тому числі

електронні. Згідно ст. 104, 105 КПК України допускається електронна форма фіксації окремих слідчих розшукових дій, зокрема відеозапис під час проведення обшуку, огляду, допиту, слідчого експерименту, проведення допиту, ввізнання в режимі відео конференції [15].

Висновки. Електронними доказами є дані, які були засобом чи знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли електронно-цифрові сліди кримінального правопорушення, були предметом або об'єктом кримінального правопорушення. Серед основних ознак електронних доказів виділяють наступні: нематеріальний вигляд; не можуть існувати поза межами технічного носія або каналу зв'язку; переміщення в електронній мережі; спеціальний порядок фіксації; дистанційне переміщення. До принципів, які характеризують електронні докази належать: допустимість; справжність; повнота; надійність; зрозумілість та правдоподібність. Обов'язково слід звертати увагу на специфіку електронної інформації та її використання у матеріалах справи, а як результат слід внести зміни до кримінально-процесуального законодавства та врегулювати поняття та процедуру використання електронних доказів.

Наукова стаття розкриває процес доказування за допомогою електронних доказів, досліджується їх місце серед інших джерел доказів (показання, документи, речові докази, висновки експертів). Доказування є обов'язковим етапом розслідування та включає в себе збір, оцінку, перевірку інформації, документів.

Електронні докази – це цифрові об'єкти, що були засобом чи знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли електронно-цифрові сліди кримінального правопорушення, були предметом або об'єктом вчинення



кримінального правопорушення. До ознак електронних доказів слід віднести: нематеріальному вид; створюються людиною; результат діяльності інформаційної системи; існує в електронній мережі; дослідження за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення; потребує спеціального порядку збирання, перевірки, оцінки; дистанційне внесення змін до електронних доказів та їх видалення.

Офіційне визначення електронних доказів у кримінально-процесуальному законодавстві відсутнє, не врегульовано порядок роботи з ними, що зумовлює труднощі під час проведення розслідування та судового розгляду.

У науковій статті досліджуються думки таких вчених, як: Д. Алєксєєва-Працюк, А. Антонюк, П. Антонюк, К. Болгарєва, М. Гуцалюк, І. Каланча, А. Коваленко, О. Козицька, О. Метєлев, Л. Перцова-Тодорова, В. Русецька, О. Сіренко, А. Столітній, Г. Татаренко, Д. Татаренко, В. Хахановський, В. Школьніков та інших дослідників, які займаються вивченням питання доказування кримінальних правопорушень за допомогою електронних доказів. Під час дослідження питання застосування електронних доказів зроблено висновок, що розроблення єдиного підходу до збирання, дослідження та використання електронних доказів із подальшим закріпленням в нормативно-правових актах є способом вирішення невідповідностей та створення умов для осіб, які проводять розслідування.

Ключові слова: інформація, докази, розслідування, цифрові об'єкти, допустимість.

Dehtiarova O. Evidence in criminal proceedings on the basis of electronic evidence.

The scientific article reveals the process of proving with the help of

electronic evidence, their place among other sources of evidence (testimony, documents, physical evidence, expert opinions) is investigated. Evidence is a mandatory stage of the investigation and includes the collection, evaluation, verification of information, documents.

Electronic evidence is digital objects that were a means or instrument of committing a criminal offense, preserved electronic and digital traces of a criminal offense, were the subject or object of a criminal offense. Signs of electronic evidence include: intangible form; created by man; the result of the information system; exists in the electronic network; research with the help of hardware and software; requires a special procedure for collection, inspection, evaluation; remote modification of electronic evidence and their removal.

There is no official definition of electronic evidence in the criminal procedure legislation, the procedure for working with them is not regulated, which causes difficulties during the investigation and trial.

The scientific article examines the opinions of scientists: D. Alekseeva-Pratsyuk, A. Antonyuk, P. Antonyuk, K. Bolgareva, M. Gutsalyuk, I. Kalancha, A. Kovalenko, O. Kozytska, O. Metelev, L. Pertsova-Todorova, V. Rusetska, O. Sirenko, A. Stolitniy, G. Tatarenko, D. Tatarenko, V. Khakhanovsky, V. Shkolnikov, who study the issue of proving criminal offenses with the help of electronic evidence. During the study of the use of electronic evidence, it was concluded that the development of a unified approach to the collection, investigation and use of electronic evidence with further enshrinement in regulations is a way to resolve inconsistencies and create conditions for investigators.

Key words: information, evidence, investigation, digital objects, admissibility.



Література

1. Сіренко О.В. Електронні докази у кримінальному провадженні. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. № 14. С. 208–214.

2. Хахановський В.Г., Гуцалюк М.В. Особливості використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях. Криміналістичний вісник. 2019. № 1. С. 13–19.

3. Столітній А.В., Каланча І.Г. Формування інституту електронних доказів у кримінальному процесі України. Проблеми законності. 2019. № 146. С. 179–191.

4. Козицька О.Г. Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 418–421.

5. Метелев О.П. Проблеми визначення допустимості і належності цифрових (електронних) доказів у кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 224–238.

6. Про електронні документи та документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Дата оновлення 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 24.11.2021).

7. Гуцалюк М.В., Антонюк П.Є. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерел доказів у кримінальному провадженні. Криміналістичний вісник. 2020. № 1. С. 37–49.

8. Коваленко А.В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. Вісник Луганського державного універси-

тету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2018. № 4. С. 237–245.

9. Алексєєва-Працюк Д.О., Брисковська О.М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. № 2. С. 247–253.

10. Перцова-Тодорова Л. «Електронний доказ» під час обшуку. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 6. С. 243–247.

11. Метелев О.П. Збирання цифрової інформації як окремий спосіб отримання доказів під час кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 60. С. 177–181.

12. Татаренко Г.В., Болгарєва К.В., Татаренко Д.В. Електронні документи як засіб доказування: сутність та правове регулювання. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2019. № 1. С. 111–119.

13. Антонюк А.Б., Русецька В.А. Електронні докази в кримінальному провадженні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2020. № 10. С. 78–87.

14. Школьніков В.І. Правова основа отримання інформації з мережі інтернет у кримінальному провадженні. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 4. С. 172–176.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 25 листопада 2021 р. № 4651-VI. Відомості Верховної ради України. 2021. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

